

WIRÁGH ANDRÁS

„Pár könnyű szót mégis...”

TURI TÍMEA: JÖNNEK AZ ÖSSZES FÉRFIAK

Kalligram Kiadó
Pozsony, 2012
114 oldal, 1900 Ft

Turi Tímea első kötete még 1997-ben jelent meg, de vélhetően a *Jönnek az összes férfiak* nevezhető olyan debütáló kötetnek, amelyben a lírai beszélő egy szuverén nyelv megalkotását is célul tűzi ki maga elé. Márpedig egy debütáló kötet mindig sajátos olvasási szabályokat ró olvasójára. Az átlagos szövegcsokrokkal (és a regényhez hasonló nagyobb szövegegységekkel) ellenétben ugyanis itt túlsúllyal bírnak azok a szerkesztési elvek, amelyek a szövegeket egy *megnyerő* kompozícióba rendezve próbálják tálalni vagy – és az egyes korábbi megjelenéseket tekintve inkább ez a gyakoribb – újratálalni, újrakeverni. Mivel egy verseskötet általában ellenáll a lineáris olvasásnak, és az „akadémiai” értelmezéstechnikák által zászlóra tűzött *újraolvasás* aktusát és idejét is minimalizálja, roppant gyorsan kialakulhat egy, a szerzőt mélységei és magasságai által meghatározó, vélhetően hosszan rezonáló értékítélet. Így kerülnek bele a vízjelek a parnasszus felé közeledő járatokra első ízben megváltott menetjegyekbe.

”
A *Jönnek az összes férfiak* azonban nem az a kötet, amely azért szorulna rá a szövegeknek formát adó struktúra figyelmesebb vizsgálatára, hogy legalább a szándék szintjén bizonyítható legyen a tartalom nagyobb szeletét tekintve deficit invenció. A közel száz verset tartalmazó kötet vallo-másos, narratív, és teoretikus (jellegű) árnyalataiból adódóan mindenképpen biztosított a sokszínűség, és bármennyire is köti a versezeteket az alakját éppen kellő mértékben változtató, izgalmas hangulat, érzés, vagy beállítódás, ezen kívül experimentális határfokon tartott új irányok és megszólalásmódok markáns lehetőségei is nyomot hagynak a kötetben. A kötet nem támaszkodik erősen különböző irodalmi vagy költészeti hagyományokra, illetve nem reflektál ezekre, de a megszólalás nyelvében tételeződő könnyed szövegvilág látszólag el is feledteti a szükségszerű beágyazottságot. Leszá-mítva talán az impozáns, felületileg is többretegű kötetterv háttérében látható Dürer-rézkarcolt, az *Ádám és Éván*t, amelynek női alakja a – Bach Máté által készített – szerzői fotóval

alkot montázst az elülső borítófülön. A lírai beszélő jobb híján ezt az ősi „mintát” követi azokban a szövegekben is, ahol – megszorításokkal – szereplíráról lehetne beszélni (pl. a *Csúnya lány a vonaton* című ciklus, vagy *A csúnya lány Esti vonatán* című szöveg esetében).

Azaz: a nő-férfi tematika ereje mérvadó, de éppen ezért számítanak különösen érdekes aktusoknak, amikor egy-egy szöveg (a fő „irányultságtól” látszólag elszakadva) más irányba, például az ars poetica felé tesz lépéseket. Az utolsó ciklus (*A Molnár büfében*) *Feltartott kéz* című verse mintha a kortárs költészet „túltermelésére” reflektálna, amikor egy „köztes líra”, egy „megoldásos költészet” könnyedségében vélné felfedezni a pillanatnyi benyomásokra épülő-építő alkalmi költészet kvázi-kiüresedett vagy elkoptatott hatásmechanizmusát: „Kávéház és villamos: hogy minden ott történne, / tévedés. Unom a köztes lírát, hiába otthonos: / a megoldások költészete lettünk, és a megoldások egyre távolabbak.” Viszont rögtön ezután három vers következik *Fogalmi költészet*, *Szerelmi költészet*, *Politikai költészet* címen, amelyek nehezen tagadhatnák „alkalmi” voltukat, hiszen éppen egy-egy impresszióból vagy gondolattörédekből eredeztetik lényegüket, de ezzel egyúttal ironikusan kifigurázzák a klasszikus kategóriákat, amelyek a névadó fogalmak szabadon értelmezhetősége, tág jelentéshorizontja dacára valamiképp mégis tematikai átjárhatatlanságról tanúskodnak. Amellett, hogy ez a vershármás fogódzókát nyújthat a szerelem fogalmi és esetlegesen politikai („politiko-ideológiai”) meghatározottságára, a kötet hangfekvéseit is tükrözi. Hiszen az első ciklus (*Titkos élet*) számos olyan verset tartalmaz, amelyben egy-egy erős tételmondat határozza meg az alaphangot hazugságról és őszinteségről, történetről és elbeszélhetőségről, szóról és testről. Majd egyszerűbbé válik a nyelv, képversek (is) következnek, és a kötetben (a háttérben vibráló, vagy éppen újból hangsúlyos fogalmiság mellett) az intimitás is jogerőre emelkedik. A kötet azonban egészében nem kiszámítható és nem szakaszos, sőt, a tematikai tagolás sem adja magát látványosan.

A kötetindító *Hazudós múzsa*, az invocáció, amelyben a későbbiekben szétírt és leleplezett férfiakat szólítja meg a versbeszélő, némi magyarázatot ad a címben rejlő kollektív alanyra: „Nem én kellem nekik, nekem nem ők. / Mégis általuk vagyok, és rajtam kívül / nincsen senkijük.” A kötetben ennek megfelelően a beszélők a Másik pozíciójából *határozzák meg*, de nem *definiálják* magukat. Amennyire bizonytalan ugyanakkor a Másikról alkotott kép „igazságába” vetett hit (pl. „Mindent el akarok mondani, amit tudok / a férfiakról, de nem tudok róluk semmit.” – *Férfiakról*), annyira velős kijelentések olvashatók a felütésekben, amelyek csakis a vele (velük) töltött lét – nem feltétlenül megélt, de – *tapasztalati* tényeiként foghatók fel. Ezek a felütések gyakran hajlanak általánosságokba, de ilyenkor a vers az ismerttől vagy bejósolhatótól *más* irányba próbálja kibontani, árnyalni a gondolatot. A kötet egyik fő szervezőelveként kell megemlíteni, hogy ezek a gondolattörédek konzisztens láncolatot alkotnak, hálóa rendeződnek. A test, a vágy, az elbeszélhetőség mikéntje és a történet sérülékenysége, a felejtés, a seb, a kép és a tükörkép mind-mind visszatérő alakzatok, nem gyengítve azoknak a szövegeknek az erejét, amelyek nem tematizálják, hanem szövegesítik ezeket a toposzokat. A legtöbb vers különös helyet foglal el az én-líra és a személytelen költészet között, hiszen a vallomások személyességét az elsorolt ténytényeségek csökkentik. Továbbá: a történet birtoklása csak illúzió, a történetet nem birtokolhatjuk féltett tárgyként, illetve nem alakulhat ki velük hagyományos birtokviszony.

Már *A bökkenőben* ez olvasható: „a történetünkhöz mi magunknak nincsen közünk”, valamint „ez lenne a mi / otthonunk: a saját magunk és a történetünk / közötti beláthatatlan

rész”. Viszont ami elégtelen az önmegértéshez, az felvállaltan hozzájárulhat a megértetéshez, hiszen az elidegenedett történetek átadhatók és megoszthatók. Nem beszélve arról, hogy egy viszony története sem áll másból, mint egymás történeteinek meghallgatásából (*Az ő arca*), és az erről szóló beszédről, így támasztva a viszony látszólag feloldhatatlan akadályokat a viszonyon belüli megértéshez (amiről, mint tudjuk minden „külső szemlélő” játszi könnyedséggel fogalmazza meg vaskos véleményét). A megértéshez elengedhetetlen dialogicitás persze eredendő nehézségekbe ütközik, már ha helyet lehet adni *A világ szeme* bevallottan „szégyellnivaló” kijelentésének, miszerint „a nő viszony, a férfi változás”. Vélhetően annak eldöntése okoz izgalmas pillanatotokat a *Jönnek az összes férfiak* olvasásakor, hogy mennyire is lehet komolyan kezelni a sztereotip kijelentéseket, illetve mennyire erősen építenek a versek a beidegződéseket ironikusan kezelő nyelvhasználatra. Hasonló a helyzet a *Vonzás és választás*-sal, amely az olvasás mellett/helyett elsősorban tulajdonképpen megfejtésre szorul, lévén az önreflexív, a beszéd és hallgatás, illetve a beszélgetés és a szeretkezés pólusait egymásra rímeltető (vagy egymással kijátszó) sorok (nem is beszélve a záratról: „Pedig ugyanaz a viszony fűzte őket / valaki máshoz”) éppen a fentebb női princípiumként megnevezett viszonyt teszik kérdéssé.

Más részről ezek a dilemmák cseppet sem meglepőek egy hasonló tematikájú kötetben, inkább az elbizonytalanító attitűd kérhető számon. Vajon hasonló játék vezérli a *Mikor hazudok* című ciklus verseit is? Egyáltalán befolyásolja-e bármilyen hazugság a férfiakról megszövegezett kíméletesen kíméletlen (vagy nézőpont szerint: kíméletlenül kíméletes) vallomást (*A másik oldal*), amely látszólag *ad* bizonyos sztereotípiákra? Nem minden kortárs verseskötet esetében mondható el, de itt nem szégyen többször megrágni a szövegeket, hogy egy vélt válaszhoz jussunk. Igaz, Turi Tímea kötete sem fog felhőtlen szórakoztatást okozni azoknak az olvasóknak, akik a vers („verseszmény”) klasszikusabb formuláit mantrázva indulnak neki a kötetnek. Lehet, hogy a szövegeket egy-egy esetben valóban elviszi a filozofikus lendület, és úgy tűnhet, oldalakon át csak verssorokba tördelt gondolatfutamokat hallgatunk, de éppen a gondolatiság széles skáláján való mozgás adja a *Jönnek az összes férfiak* egyik sajátosságát.

Zárásul idézhetők lennének itt a kötet erőteljesebb versei (*Hiányáról pontosabban, Férfiakról, Migrén, T9, Nyelveken szól*), a fogalmiságnak szinte ellenszegülő „gondolati” versek (*Jegyzetfüzetbe, Ismeretlen kalauz, Megrontója*), vagy azok a szövegek, amelyeket egy-egy soruk, apró nyelvjátékuk különböztet ki a szövegfolyamból, mégis inkább a bevezetőben már említett „experimentális határfok” kilétéről ejtenék pár szót. Szám szerint hét olyan verset emeltem ki a kötetből (*Hogyan török, Másik nő, Ez a szürke, Vigasz, Anyag, Ne, Mindenki más*), amelyekben a megszólalás egészét egy „normaszegő”, de poétikailag adekvát nyelvi sematizmus kontrollálja. Ezekben a kötet egészét tekintve átlagos hosszúságú (6-12 soros) versekben gyakran felcserélődik a szórend, hiányos (tő-)mondatalakzatok kapnak helyet, a kettőspont – eredeti funkciójában, mintha egy később felolvasandó szónoki beszéd hangsúlyait jelölné – tagolja a sorokat, és a felcserélésen, áthelyezésen alapuló kiazmus az uralkodó trópus. A szabadasszociációs stílusra emlékeztető versek közül a *Vigasz* így hangzik: „Vigasztalan, vigasztalan minden. És ismétlődő. / Kimondom, szilánk. Javítanék, még szilánkabb. / Eltör. Lennék kevesebb, de előbb többnek / kéne, hogy legyen miből. Vigasztalan. Mindig / fiatal voltam, elmúlt. Vártam, hogy maradjon, múltjon: / elmúlt. Ismétlődik. Elárul, ő a pontosabb. Szilánk. / Nincs miből válogatni, túl kevés. Emlékek, hátat / fordítok: elmúlt. Eltűnik vagy elkísér: vigasztalan. / Javítanék, barátaim, nem volt honnan romolnom. / Nincs is bará-

tom, szilánk. Vigasztalan.” A szöveg tört ritmusa, szilánkossága a szóig hatol („eltör”), a fosztóképzős nyelvi elem viszont az egész versre kisugárzik: elmúlik az idő, elfognak az emlékek, a barátok – de ez esetben az ilyesfajta jelentésképzés is mesterkéltnek hat; a vers „lefordíthatatlansága” jelzi szigorú zártságát is. A *Hogyan török* éppen ezt a szakadozott dikciót tematizálná, de a záró mondat (igaz, hiányosan, az alany mellőzésével) váratlanul hosszú kijelentéssé bővül. Az említett versek központi témája az idő, valamint a töredezettség, bár a figyelemfelkeltő nyelvezetnek köszönhetően időről inkább az *olvasás ideje* kapcsán lehet beszélni. A kiemelt szövegek ugyanis állandó ismételtetésük folytán szabdadják fel az időt, lévén nehéz a felületes olvasással közel kerülni olyan mondatokhoz, ahol az írásjelek szinte ad hoc módon válnak a szöveg részeivé, illetve a folyamatosan ismételtetett szavak jelentése sem konstans (pl. a „ne” a hasonló című versben). A kötet számos verse tartalmazza a kiemelt szövegcsoporthoz formai jegyeit, de itt a jelentés „megfejtésének” rejtélye a sűrű szövegezésből ered. A kötetben külön ciklust nem, csak önálló tömböket alkotnak, de így is inkább csak megbújnak a kötet redőiben, mintsem magukra terelve a figyelmet az olvasás irányításában vennék ki részüket.

A kötet utolsó versének (*Szép Ernő a Molnár büfében*) a borító hátlapjára másolt záróstrófiája tartalmazza a „vége” szócskát, de nem ez a lekerekítés az oka, hogy a kötet valamilyen lírai elszámolásként vagy leszámolásként hat. Úgy tűnik, hogy a beszélő módszeresen elmesélt mindent, végigzongorázott a lehetőségeken, amit a téma kínált, és ami a legfontosabb, elbúcsúztatta az összes férfiakat, azaz megvált múzsáitól is. Meg kell találnia a nyelvet új élményeinek lejegyzéséhez, bár lehet, hogy csak új élményeket kell keresnie egy már kiforrott nyelvhez: kiderül.